

Лекція 1.Мотивація в структурі активності особистості

- 1.Активність, поведінка, діяльність.
Співвідношення поведінки і діяльності.**
- 2. Діяльнісний підхід до розуміння природи людської психіки.**
- 3. Види діяльності.**
- 4. Структура діяльності.**

1.Активність, поведінка, діяльність. Співвідношення поведінки і діяльності

Активність лежить в основі психічного відображення дійсності. Вона притаманна всьому живому.

АКТИВНІСТЬ живої істоти проявляється у ПОВЕДІНЦІ.

Щодо людей, прийнято говорити і про ПОВЕДІНКУ і про ДІЯЛЬНІСТЬ, остання породжується

- ✓ потребами,
- ✓ мотивами та
- ✓ вольовими зусиллями людини.

За визначенням ПОВЕДІНКА - це рухова активність живих істот, яку можна спостерігати зовні (у поведінці існують і моменти нерухомості).

ПОВЕДІНКА являє собою цілеспрямовану **систему послідовно виконуваних дій**, які **здійснюють** практичний контакт організму з оточуючими умовами, **опосередковують** відношення живих істот до тих властивостей середовища, від яких залежить збереження і розвиток їх життя, **підготовляють** задоволення потреб організму, забезпечують досягнення певної мети.

1.Активність, поведінка, діяльність. Співвідношення поведінки і діяльності.

- Під ДІЯЛЬНІСТЮ розуміється активність суб'єкта, спрямована на зміну світу, на виробництво або породження певного об'єктивованого продукту матеріальної або духовної культури.
- ДІЯЛЬНІСТЬ – це динамічна система взаємодії суб'єкта з оточуючим світом, у процесі якої активно формуються психічні образи дійсності, реалізуються і розвиваються потреби, цінності і відношення людини, здійснюється цілеспрямоване перетворення предметного оточення .

1.Активність, поведінка, діяльність. Співвідношення поведінки і діяльності

- У вужчому значенні **ДІЯЛЬНІСТЬ** – це спрямована на певні аспекти оточуючої дійсності (предмети і відношення) **організована і соціально-детермінована активність** окремого або сукупного (колективного) суб'єкта, що передбачає створення соціально значущого (ідеального або матеріального) продукту і утворює єдину систему дій і операцій, що поетапно розгортаються в часі із заданою послідовністю.
- **ДІЯЛЬНІСТЬ** – це зовнішня (фізична) і/чи внутрішня (психічна) активність суб'єкта, що регулюється усвідомлюваною метою.

1.Активність, поведінка, діяльність. Співвідношення поведінки і діяльності

У психології немає єдиного погляду на співвідношення феномену діяльності і поведінки. Розподіл підходів здійснюється з двох позицій:

1. ПОВЕДІНКА – більш широке поняття, під яким розуміється наявність різних форм прояву активності (життєдіяльності) тварин і людей.

Діяльність тут розглядається як один з окремих проявів, що притаманний **лише людині**.

Тваринам притаманна **поведінка**, а не діяльність.

2. Вихідне поняття – **ДІЯЛЬНІСТЬ**. **Поведінка** в цьому контексті має відношення до **міжособистісних стосунків**, тобто містить здебільшого, соціальний аспект, тобто – це діяльність, спрямована на інших людей, **Поведінка** людини співвідноситься з **моральними діями особистості і складається з вчинків**.

2. Діяльнісний підхід до розуміння природи людської психіки та її мотиваційних аспектів

Діяльність – одна з **центральної категорії психології** і ключове поняття діяльнісного підходу, що розроблявся вітчизняною психологією у ХХ сторіччі і **являє собою її фундамент.**

Діяльнісний підхід у вітчизняній психології представлений низкою вчених, таких як Л.С. Виготський, С.Л. Рубінштейн, О.Н. Леонтьєв, О. Лурія, О. Запорожець, П. Гальперін, Г.С. Костюк та ін., однак **О.Н. Леонтьєву серед них належить визначне місце як такому, що завершив розробку теорії діяльності.**

Основний принцип його концепції формулюється так: **внутрішня, психічна діяльність виникає в процесі ІНТЕРІОРИЗАЦІЇ (засвоєння) зовнішньої практичної діяльності і має принципово ту ж саму будову (ізоморфізм).** Найважливішими наслідками з цього положення є наступні:

- 1) вивчаючи практичну діяльність ми досягаємо структуру і закономірності функціонування психічної діяльності;
- 2) керуючи організацією зовнішньої практичної діяльності, ми керуємо організацією внутрішньої структури психіки та її діяльністю.

2. Діяльнісний підхід до розуміння природи людської психіки та її мотиваційних аспектів

Внутрішні структури, що склалися внаслідок інтеріоризації, інтегруючись, стають, у свою чергу, основою для породження зовнішніх дій, програм поведінки тощо;

цей процес переходу „внутрішнього у зовнішнє” позначається як „**ЕКСТЕРІОРИЗАЦІЯ**”. Принцип „**ІНТЕРІОРИЗАЦІЇ – ЕКСТЕРІОРИЗАЦІЇ**” – **один з найважливіших у теорії діяльності.**

3. Види діяльності

Існують різні класифікації ВИДІВ ДІЯЛЬНОСТІ.

1. Перетворююча.
2. Пізнавальна.
3. Ціннісно-орієнтаційна.
4. Комунікативна (спілкування).

Широко розповсюджена наступна класифікація видів діяльності:

- ✓ гра,
- ✓ навчання,
- ✓ праця.

Ці види діяльності відрізняються один від одного за:

- результатами,
- мотивацією,
- організацією і
- засобами.

3. Види діяльності

Гра - найпростіший вид діяльності, метою гри є сам процес гри.

Навчання – діяльність, спрямована на набуття **знань, вмінь, навичок**.

Праця – головний спосіб буття людини, від якого залежить практично все у житті людини – добробут, здоров'я, стосунки.

3. Види діяльності

Праця – засіб особистісної і соціальної самореалізації.

Праця – це вид діяльності, результатом якої є:

- ✓ продукт **матеріальної чи духовної** природи.
- ✓ **соціальний продукт** – це стосунок між людьми - безпосередній і опосередкований знаряддями і продуктами праці.
- ✓ **психофізіологічний** продукт, тобто
  - якості і здібності людини, що розвиваються формуються у процесі праці,
  - її психофізіологічні стани, а також її
  - знання, вміння, навички.

3. Види діяльності

- **Знання** – це когнітивні утворення в структурі особистості, це сукупність відомостей людини про різні аспекти життя.
- **Уміння** – це засвоєний людиною спосіб виконання діяльності.
- **Уміння** – це способи успішного виконання дії, що відповідають цілям та умовам діяльності. Уміння завжди ґрунтуються на знаннях. Однак, засвоєні знання ще не означають вмінь.
- Уміння формуються шляхом багаторазового повторення дій. **Уміння складають основу майстерності особистості.**

3. Види діяльності

Є два підходи щодо розуміння співвідношення вмінь і навичок.

1. Уміння та навички розглядаються як різні рівні засвоєння людиною діяльності: спочатку формуються вміння, а на їх основі формуються навички як автоматизовані вміння.

2. Згідно з іншим поглядом, уміння і навички — це різні дії. Навички — це автоматизоване виконання простих дій, а оволодіння складною системою психічних практичних дій, необхідних для доцільної регуляції наявних у людини знань та навичок, називають уміннями.

З цього випливає, що

Уміння — це свідоме використання наявних знань та навичок для виконання складних дій.

Навички – це частково автоматизовані дії.

3. Види діяльності

Вміння і навички формуються шляхом вправ.

Вправа – це багаторазове повторення дій для їх свідомого вдосконалення.

Навичка подібна до звички.

Звичка – це навичка, що стала потребою.

Навичка є можливістю успішного виконання дій, а звичка – їх спонуканням.

Навички послаблюються або порушуються, якщо людина надмірно схвильована, перевтомлена, якщо в неї є патологічні зміни у роботі мозку.

При цьому, спочатку руйнуються найскладніші і пізніше сформовані навички, а потім — простіші і раніш сформовані навички.

Вони тим швидше послаблюються, чим слабше були сформованими і менше закріпленими.

3. Види діяльності

Утворення нової навички, що спирається на вже набуті навички, **заважаючи** або **сприяючи** цьому утворенню.

Це явище називають **взаємодією навичок**.

Якщо одна навичка сприяє формуванню іншої, говорять про **позитивне перенесення, або індукцію навичок**.

Індукція навичок настає у разі, якщо система рухів однієї навички відповідає системі рухів іншої; одна навичка є засобом кращого засвоєння іншої; кінець однієї навички є початком іншої.

Якщо раніше вироблена навичка заважає утворенню нової, уповільнюючи її формування, відбувається **негативне перенесення, або інтерференція навичок**.

Наприклад, людина, яка добре грала на фортепіано може мати труднощі, коли навчається грі на акордеоні, бо у неї вже формована навичка щодо положення руки при грі на фортепіано.

Отже, **інтерференція** навичок відбувається, коли при переході від однієї навички до іншої доводиться **переучуватися**.

- Тому завжди **переучуватися важче, ніж відразу навчитися правильно**.

4. Структура діяльності

У будь-якій діяльності можна виокремити складові частини, ланки, етапи.

1. Постановка цілі (мети).
2. Планування роботи, вибір способу дії.
3. Виконання, реалізація діяльності.
4. Перевірка, оцінка результатів.

Індивідуальна діяльність людини охоплює два виміри: **внутрішній і зовнішній**.

Внутрішня організація діяльності — це її *мотиваційна, цільова та інструментальна* основи.

Зовнішня організація діяльності виявляється у *діях, поведінці та операціях*.

Розглянемо детальніше **внутрішню** структуру діяльності.

4. Структура діяльності

Мотиваційна основа діяльності містить мотиваційно-потребову сферу людини, що має свою складну будову і пов'язана з переживаннями людиною потреби у чомусь та спонуканнями до активності для її задоволення.

Цільова основа діяльності передбачає досягнення людиною тієї чи іншої цілі (мети).

Метою є те, чого прагне людина, образ кінцевого результату. Це може бути як реальний матеріальний предмет, який створює людина, так і ідеальний результат (наприклад, теорії, думки тощо).

На відміну від мотивів, мета людської діяльності завжди усвідомлена.

Процес вибору мети називається цілеутворенням.

Інструментальна основа діяльності полягає у використанні людиною різноманітних засобів діяльності, наприклад, слів, книг, комп'ютерів, інших різних знарядь праці тощо.

4. Структура діяльності

Щодо зовнішньої структури діяльності, її можна розглядати як сукупність **дій, рухів і операцій, що утворюють цілісну систему.**

ДІЯ як складова частина діяльності — це відносно завершений елемент діяльності, спрямований на досягнення певної проміжної мети. Залежно від того, в якому плані виконуються дії, їх поділяють на **зовнішні (практичні)** та **внутрішні(розумові).**

Дії, які виконуються у зовнішньому плані, ще називають ***предметними діями***. Завдяки ним людина змінює стани та властивості предметів зовнішнього світу.

Дії, які виконуються у внутрішньому плані, називають ***розумовими діями***.

Розумові і практичні дії пов'язані між собою і з мовною діяльністю.

4. Структура діяльності

Дії складаються з РУХІВ у просторі і часі. Різноманітність предметних рухів по суті зводиться до трьох простих елементів: „взяти”, „перенести”, „відпустити”.

Щодо якості, рухи характеризуються

- точністю,
- прицільністю,
- спритністю,
- координованістю.

Способи здійснення дій називається **операціями**.

Певна операція може входити у склад різних дій.

І зовнішні, і внутрішні дії мають наступні компоненти:

- моторні (рухові),
- сенсорні (чуттєві) і
- центральні (мисленнєві).

Моторні компоненти пов'язані з **виконанням** дії,

Сенсорні — з **контролем**, а

Центральні — з **регуляцією**.

4. Структура діяльності

Залежно від способу виконання,
дії поділяють на:

- рефлекторні,
- інстинктивні,
- імпульсивні,
- мимовільні,
- довільні та
- вольові дії.

4. Структура діяльності

- *Рефлекторні дії* — це дії у відповідь на подразник, зумовлені діяльністю центральної нервової системи. Вони можуть бути безумовно- та умовнорефлекторними. Безумовнорефлекторні дії є вродженими (наприклад, коли людина їсть дуже кислу цитрину, вона кривиться) Умовнорефлекторні дії є набутими (наприклад, коли людина бачить цитрину, вона починає кривитися). *Інстинктивні дії* розглядаються як пристосувальні генетично фіксовані дії, зумовлені спадковістю. Вони здійснюються незалежно від контролю свідомості. Наприклад, інстинкт смоктання в дитини, самозбереження — в дорослої людини. *Імпульсивні дії* — це спонтанні, раптові, недостатньо усвідомлені дії. Вони безпосередньо підпорядковані потребам і емоціям людини. Наприклад, раптовий спалах гніву або роздратування.

4. Структура діяльності

Рефлекторні дії — це дії у відповідь на подразник, зумовлені діяльністю центральної нервової системи. Вони можуть бути

- безумовно - та
- умовнорефлекторними.

Безумовнорефлекторні дії є вродженими (наприклад, коли людина їсть дуже кислу цитрину, вона кривиться)

Умовнорефлекторні дії є набутими (наприклад, коли людина бачить цитрину, вона починає кривитися).

Інстинктивні дії розглядаються як пристосувальні генетично фіксовані дії, зумовлені спадковістю.

Вони здійснюються незалежно від контролю свідомості.

Наприклад, інстинкт смоктання в дитини, самозбереження — в дорослої людини.

Імпульсивні дії — це спонтанні, раптові, недостатньо усвідомлені дії.

Вони безпосередньо підпорядковані потребам і емоціям людини. Наприклад, раптовий спалах гніву або роздратування.

4. Структура діяльності

Для *мимовільних дій* характерними є **відсутність усвідомленої мети і усвідомлених мотивів.**

Така дія безпосередньо не спрямована на свій кінцевий результат, а відбувається, наприклад, через **зацікавленість** у діяльності, суб'єктивну значущість ситуації, **установку** тощо.

Довільні дії, - навпаки, характеризуються тим, що вони спрямовані на досягнення **усвідомленої мети** і є наслідком **усвідомлених мотивів**. Водночас, цілі й завдання довольної дії можуть задаватися ззовні і можуть або прийматися, або не прийматися людиною.

Вольові дії пов'язані із вольовою саморегуляцією.

4. Структура діяльності

ПРЕДМЕТ дії і діяльності є її свідомо і безпосередня МЕТА (ціль), тобто МЕТА – це те, ЗАРАДИ ЧОГО діє людина. Але існує ще й МОТИВ діяльності – це те, ЧОМУ діє людина.

Мотив дії не завжди збігається з предметом, метою.

Наприклад, учень вчить уроки.

Мета – вивчити уроки. А мотивом може бути різне: отримати хорошу оцінку, швидше піти гуляти, подивитись телепередачу або сам процес навчання, який може бути цікавим сам по собі.

Тут може мати місце важливий психологічний механізм: **зсув мотиву на мету.**

Він полягає в тому, що в процесі навчання, у наполегливій праці, з досягненням успіхів у дитини з'являється інтерес, власне, до навчальної діяльності, і тоді мотивом стає сам процес навчання, який і повинен бути справжньою метою.

Таким чином у структурі діяльності виділяють МОТИВ і МЕТУ (ціль). Нерідко – це ціла складна система мотивів і мети (цілей).

4. Структура діяльності

- МОТИВИ (moveo – рухаю) утворюють систему спонукань людини до активності і у своїй сукупності являють собою МОТИВАЦІЙНУ СФЕРУ ОСОБИСТОСТІ.
- У поведінці людини є дві реально і функціонально пов'язані сторони: спонукальна і регуляторна.
- Психічні процеси, стани, властивості психіки: відчуття, сприймання, мова, здібності, темперамент, характер і емоції – забезпечують в основному регуляцію поведінки.
- Щодо стимуляції поведінки, вона пов'язується з мотивацією.

5. Загальні характеристики мотиваційної сфери особистості

- Мотивація - базовий пояснювальний конструкт психології особистості, що дозволяє виявити і описати ті аспекти людської психіки, які пов'язані з спонуканням суб'єкта до певних форм активності.
- Говорячи про мотивацію і мотиваційну сферу, маються на увазі внутрішньо особистісні фактори поведінки і діяльності, що виступають як спонукальні рушійні сили, приховані за вчинками і намірами людини.

5. Загальні характеристики мотиваційної сфери особистості

- **МОТИВАЦІЯ** у психології має подвійний зміст. 1. Це система факторів, що детермінує поведінку (це потреби, мотиви, цілі (мета), завдання, наміри, потяги, прагнення, що є у людини). 2. Це характеристика процесу, який підтримує поведінкову активність на певному рівні.
- У інших авторів мотивація – це три відносно самостійних психологічних явища, тісно пов'язаних між собою.
- Мотивація – як **ДЖЕРЕЛО АКТИВНОСТІ** (потреба – мотив), пояснює, **ЧОМУ** виник стан активності, яка потреба спонукала до прояву активності.
- Мотивація як **СПРЯМОВАНІСТЬ** пояснює, **НА ЩО** спрямована активність, **ЗАРАДИ ЧОГО** здійснюється та чи інша поведінка, тут мотиви у своїй сукупності утворюють спрямованість особистості.
- Мотивація як **ЗАСІБ САМОРЕГУЛЯЦІЇ**, до цих засобів відносяться емоції, бажання, прагнення тощо.

5. Загальні характеристики мотиваційної сфери особистості

Будь – яка форма поведінки може бути пояснена як внутрішніми, так і зовнішніми причинами.

До внутрішніх причин(факторів) відносяться психологічні властивості суб'єкта поведінки: мотиви, потреби, цілі, бажання, інтереси, тощо. Їх називають особистісними **ДИСПОЗИЦІЯМИ**.

Зовнішні причини поведінки називають **СТИМУЛАМИ**, вони витікають із ситуації, що складається.

Тому говорять про **ДИСПОЗИЦІЙНУ** і **СИТУАЦІЙНУ** мотивації як аналоги внутрішньої і зовнішньої детермінації поведінки.

5. Загальні характеристики мотиваційної сфери особистості

Мотиваційна сфера людини характеризується наступними параметрами:

- РОЗВИНУТІСТЮ – якісною різноманітністю мотиваційних факторів (потреб, мотивів, цілей),
- ГНУЧКІСТЮ, що дозволяє забезпечити задоволення мотиваційного спонукання різноманітними засобами,
- ІЄРАРХІЗОВАНІСТЮ, що пов'язана із сформованою структурою управління реалізацією різних мотивів і спонукань або іншими словами, - відмінністю в силі і частоті актуалізації мотиваційних утворень певного рівня (потреб, мотивів, цілей). Останні не є однорядними утвореннями. Одні є сильнішими і виникають частіше, інші є слабшими і виникають рідше.
- Основними складовими мотиваційної сфери є: ПОТРЕБИ, МОТИВИ і МЕТА (ЦІЛІ). Оскільки мотивація є спонуканням до діяльності, структуру діяльності утворюють ті ж самі компоненти.